

בע"ה בשיעור ביום רביעי, נדון בקצרה בדף המקורות האחרון (בדין שוחט), וננסה לדון גם בסוגיה זו של הריגת כינה בשבת, שהיא סוגיה מעניינת ומשמעותית לימינו, ולעולם של תורה ומדע.

הריגת כינה בשבת – ופסיקת ההלכה בניגוד למדע

שבת יב.

דתניא, אמר רבי אליעזר: ההורג כינה בשבת כאילו הורג גמל... רבה מקטע להו [לכניס, והרגן בשבת]. רב ששת מקטע להו... תניא: רבי שמעון בן אלעזר אומר: אין הורגין את המאכלות [כינה] בשבת - דברי בית שמאי. ובית הלל מתירין.

שבת קז:

...דתניא, רבי אליעזר אומר: ההורג כינה בשבת - כהורג גמל בשבת... עד כאן לא פליגי רבנן עליה דרבי אליעזר אלא בכינה, דאינה פרה ורבה. אבל שאר שקצים ורמשים דפרין ורבין - לא פליגי. ושניהם לא למדוה אלא מאילים, רבי אליעזר סבר: כאילים, מה אילים שיש בהן נטילת נשמה - אף כל שיש בו נטילת נשמה. ורבנן סברי: כאילים, מה אילים דפרין ורבין - אף כל דפריה ורבה.

רמב"ם הלכות שבת פרק יא הלכה ג
ומותר להרוג את הכנים בשבת מפני שהן מן הזיעה.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן טז סעיף ט
פרעוש, הנקרא ברג"ת בלשון ערב, אסור לצודו אא"כ הוא על בשרו ועוקצו, ואסור להרגו. אבל כנה, מותר להרגה...

פסחים צד:

חכמי ישראל אומרים: ביום חמה מהלכת למטה מן הרקיע, ובלילה למעלה מן הרקיע. וחכמי אומות העולם אומרים: ביום חמה מהלכת למטה מן הרקיע, ובלילה למטה מן הרקיע. אמר רבי: וגראין דבריהן מדברינו, שביום מעינות צוננין ובלילה רותחין.
[ומחלוקת לגבי סיבוב השמש וכדור הארץ]

מורה נבוכים (חלק ב פרק ח) : ולא תרחיק היות דעת אריסטו חולק על דעת החכמים בזה, כי זה הדעת ר"ל היות להם קולות אמנם הוא נמשך אחר האמנת גלגל קבוע ומזלות חוזרים, וכבר ידעת הכרעתם דעת אומות העולם על דעתם בעניני התכונה האלו, והוא אמרם בפירוש ונצחו חכמי אומות העולם חכמי ישראל, וזה אמת כי הענינים העיוניים אמנם דבר בהם כל מי שדיבר כפי שהביא אליו העיון, ולזה יאמן מי שהתאמת מופתו.

רבי אברהם בן הרמב"ם (מובא בהקדמת עין יעקב):

דע כי אתה חייב לדעת, כל מי שירצה להעמיד דעת ידועה, ולישא פני אומרה, ולקבל דעתו בלי עיון והבנה... אינו מדרך השכל מפני שהוא מתחייב גירעון וחסרון בהתבוננות מה שצריך להאמין בו. ומדרך התורה, מפני שנוטה מדרך האמת ונוטה מעל קו הישר.

אמר הש"ת "לא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול בצדק תשפוט" וגו'. ואמר "לא תכירו פנים במשפט" וגו'. ולפי הקדמה זו לא נתחייב מפני גדול מעלת חכמי התלמוד ותכונתם לשלמות תכונתם בפירוש התורה ובדקדוקיה ויושר אמריהם בביאור כלליה ופרטיה, שנטען להם ונעמיד דעתם בכל אמריהם ברפואות ובחכמת הטבע והתכונה, ולהאמין אותן כאשר נאמין אותן בפירוש התורה, שתכלית חכמתה בידם, ולהם נמסרה להורות לבני אדם, כענין שנאמר "על פי התורה אשר ירוך" וגו'.

רבנו תם (בתוספות הרא"ש בכתובות דף י"ג):

"בטענות בלבד נצחום, אבל האמת כדעת חכמי ישראל, וכמו שקבעו אנשי כנסת הגדולה בתפלה ובוקע חלוני רקיע ומוציא חמה ממקומה."

ספר יראים סימן נב [דפוס ישן - קו]

ראיתי בהלכות גדולות של ר"ה ז"ל. ואסור למילש אלא במים דביתו מ"ט כמה דלא בייתי חיימי ומחמעי להו לעיסה, דאמר רב יהודה [מ"ב א'] אשה לא תלוש אלא במים שלנו הלילה ולא בחמה ולא בחמים ולא בחמי חמה ולא במים הגרופין מן המולייר ולא תגביה ידה מן הפת עד שתגמור. וכתב ר"ה ז"ל דהיכא דעברה ולשה בחמה דאסור למיכל מההוא לחמא דאיבעיא להו עברה ולשה מאי מר זוטרא שרי רב אשי אסר והלכתא כרב אשי. ואכולהו קאי ואפילו אמים שלנו כיון דעברה, פי' הזידה ולשה, אבל היכא דאישתלי לא מיתסר ולכתחלה לשין בהן היכא דלא אפשר, כדאמרי' בשלהי פרק כל שעה. דרש רב מתנא בפפוניא, אין לשין אלא במים שלנו. למחר אייתי כולי עלמא חצבייהו לגביה ולא מצינו שהתענו מלאכול פירש"י טעם מים שלנו, לפי שהחמה מהלכת ביומי ניסן שהוא עדין מימות

הגשמים בשיפולי רקיע ומעינות רותחות, ולפי טעמו השואבין בבקר ומשהין עד הערב מותר. ומהיבא דפפוגיא אין ראייה מעתה, אך נראה לי הטעם לפי שהחמה מהלכת בימי ניסן שהוא עדיין מימות הגשמים (תחת) בלילה תחת הרקיע דחכמי אומות העולם אומרים בפ' מי שהיה טמא [צ"ד ב'] ואמר ר' נראין דבריהן, הלכך אין להם תקנה אלא שלא יהיו בלילה במחובר. ולפי זה הטעם שאבו בתחלת הלילה מותרות מיד, ולפי טעם זה אסור לאחר שאיבתן לאחר התחלת הלילה:

לחם משנה הלכות שבת פרק ה

[ד] משתשקע החמה וכו'. דברי ר"ת ז"ל שהביא ה"ה הוא מפני שהוא ז"ל סובר כסברת חכמי ישראל שגלגל קבוע ומזל חוזר. ר"ל שגלגל השמש לעולם הוא קבוע אבל המזל שהוא גוף השמש הולך ממזרח למערב ואחר כך בלילה ינקב הרקיע ועולה למעלה וחוזר אחורי השמים אל מזרח וזו היתה סברת חכמי ישראל ומפני כן כתב שיש שתי שקיעות האחת כשינקב הרקיע והיא מהלכת כל עובי הרקיע וזהו מהלך ג' מילין והשקיעה האחרונה היא כשהלך השמש כל עובי הרקיע וחוזר אחורי הכיפה זהו כונת דברי ר"ת ז"ל. אבל קשה שהרי כבר אמרו בגמרא (פסחים דף כ"ד) שבדבר זה נצחו חכמי יון לחכמי ישראל והיא סברא בדוקה וחכמי ישראל עצמן חזרו וקבעו דינים על סברת חכמי יון שאמרו בלינת המים בפסח שהמים בלילה מתחממים מפני שהשמש הולך למטה מהארץ ולכך לא ישאבו המים בלילה וא"כ איך קבע בסברא הזאת ר"ת ז"ל אחר שהיא נדחית וצ"ע. גם יש קצת תימה בדברי רבינו איך לא הזכיר כאן מה שאמרו בגמרא כוכב אחד יום ב' לילה אחר שכך הלכה כדמשמע מדברי ה"ה ז"ל:

ש"ת היכל יצחק אורח חיים סימן כט

השמדת חיידקים בשבת.

שאלה: אם מותר בשבת להוסיף חומר משמיד חיידקים לתוך כלים שחולבים בהם, בטרם שחלבו, כדי למנוע הצטברות חיידקים מזיקים.
תשובה: ב"ה. כ"ה תמוז תש"ה.

בענין השאלה שהוצעה ע"י פרופ' שטראוס נ"י ביום י"ז תמוז תש"ה.

(א) הספק שהתעורר והביא לידי השאלה הוא, כנראה, החשש של איסור נטילת נשמה. אבל לכאורה אין כאן שום חשש, כי הרי מותר להרוג כינה בשבת מפני שאינה פרה ורבה, כמבואר במסכת שבת דף ק"ז ע"ב, והיינו שהכינה כיון שאינה באה מזכר ונקבה אלא מן הזיעה, אינה חשובה בריה לענין זה לאיסור הריגתה בשבת, ובנוגע לפרעוש, שחייב על הריגתה אף שגם היא אינה פרה ורבה, מכ"מ כיון שהזיעה מן העפר יש בה חיות כאילו נברא מזכר ונקבה, ולפיכך יש בהריגתה האיסור של נטילת נשמה בשבת. ואמנם המדע החדש כפי שידוע לי, איננו מודה בגינרטיב ספונטניא, אבל אנו אין לנו לענין ההלכה אלא דברי רז"ל. ולפי"ז ודאי שמותר להרוג חיידקים בשבת אפילו אינם מזיקים, ובפרט שבהם גם המדע מודה שאין ההתרבות שלהם באה בדרך פריה ורביה, במובן הרגיל של הביטוי הזה.

ועוד, אינני רואה יסוד לאיסור להמית חיידקים בשבת אפילו אינם מזיקים, הואיל ואינם נראים לעין כלל, ואינם בכלל ממלכת בע"ח, וכל מלאכות שבת מהמשכן למדנו, וכמו שאמרו שם בגמרא בפלוגתת ר"א ור"י, ושניהם לא למדוהו אלא מאילים, ומובן שמבחינה זאת, אין לחשוב כלל שההורג חיידק בשבת יהא חייב, או שיהא אסור אפ' מדרבנן.

מכתב מאליהו ח"ד (עמודים 355 – 356), הערה 4:

ראיתי לרשום כאן מה ששמעתי בפירוש מפי קודשו של אדמו"ר זצ"ל כשנשאל על אודות דינים אחדים שהטעמים שניתנו להם אינם לפי המציאות שנתגלה במחקר הטבעי בדורות האחרונים, והרי הם עתה בגדר מה שהגמרא שואלת בכמה מקומות "והא קחזינן דלאו הכי הוא". שלש דוגמאות נידונו אז: א. הא דיש דרוסה לחתול ולא לכלב. ב. הא דאין לשין המצות אלא במים שלנו לילה. ג. הא דמותר להרוג כינה בשבת משום שהכינה אינה פרה ורבה. ואמר אדמו"ר זצ"ל שבאלו ובכיוצא באלו לעולם אין הדין משתנה אף שלכאורה הטעם אינו מובן לנו, אלא יש לאחוז בדין בשתי ידיים בין לחומרא בין לקולא. והטעם, אמר אדמו"ר זצ"ל כי את ההלכה ידעו חז"ל בקבלה מדורי דורות, וגם ידעו מן הנסיון, למשל, שדרוסת החתול עלולה יותר למות מאשר דרוסת הכלב, ושהמים הנשאבים מן המעינות בבוקר חמים יותר. אבל בענין ההסברים הטבעיים, לא ההסבר מחייב את הדין, אלא להיפך, הדין מחייב את ההסבר. והטעם המוזכר בגמרא אינו הטעם היחידי האפשרי בענין. ואם לפעמים נתנו הסברים שהם לפי ידיעת הטבע שבימיהם, חובה עלינו לחפש הסברים אחרים שבהם יתקיים הדין על מכונו לפי ידיעות הטבע שבימינו. וגם אם לא נמצא טעם הגון, נאמין באמונה שלמה שהדין דין אמת, ואל ה' ניחל שיאיר עינינו למצוא הסבר מתאים.

תבול וז"ל עיני הקדושה עין חיה מעד דף י"ט. הרמב"ם סוף פ"י דשב" ופג"ד
 משנה שס', ופ"י י"א משנה ב' חלוק בין פ"ע ש' לכונה זה אסור וזה מותר
 לדעת זהו חלוק בין הדמשים שהם פרים ודב"ס מוכר ינקבה או נהרין מן
 העשר, ובין הדמשים שהיו מן תללים ומן הפירות שהבאישו וביוצא. ושם
 במ"ם שני פירושים על פ"עו"ש. ואני הצעיר תובט אי לא דמסתפינא אמינא
 תבוסנא שתבסי התולדות הבייש ודא ידעו וכתבו דכל בעל חי יהיה מי שיהיה
 זהו מן הביצים וכל זה תכחז בראיות ברורות אי"כ שומר נפשו ירחק מהם ולא
 ירחיק לא פ"עו"ש ולא בינה ואל יבנים עצמו בספק חיוב תמא"ת. וברבר הזה
 אמינא דאם ישמעו תבסי ישראל ראיות אלה"ע יחזרו ויורו לדבריהם כמו בגלגל
 תור ומל קבוע. עיין אלמ"י דר"ן פ"א דשבת דף ק"א ע"ב ושלמי הגבורים שם
 אמת ב' ותחלק המסקים אם התרעש הוא הלבן או השחור אלא ששאלתי את
 פי מ"ע מהדד"צ נ"ל מסגפונה וקיים ההורה, בהשובתי זאת נ"ל. לתי אם בעת
 האת שאלה הארץ ועו החוקים העסקים ברורים האוכרים כי כל בעל חי
 נלד וסתהה מכתה מזה לדוג ננה בשבת. והשיבותי שאין לשנות הימים
 החסורים על קבלת קדמתו בשביל תקורת תבסי א"ה. הלא תראה שדברה מן
 החוקים מפורשים בראיות דבר עין חזק והדמב"ן ול כתב שדי לסתור דבריהם
 במ"ש בנ"ל לענין דתא אסור לעמד על שיה תבו בשעה שעומדת בקמיתיה.
 ואין צורך לשאול לבקש ממקום אחד ראיות ומענה אע"פ שישנן רבות ועצומות
 כי חספיק קבלת רבנות בעל אתי הדב"ה הזה המביש ויסרו דין ומשפט נסור
 ועוד ערות נאמה אנלי מ"ש בנ"ל תפחים על ענין אם תלגל קבוע ומול חזר
 ששה תבסי ישראל באותו הזמן והדו לדבסי א"ה, וסוף דבר אחי מאות רבות
 משנים כל ה"טבנים מנה בראיותם ע"י הנסיון דסיפת שבו לדברי תבסינו
 וקבלתו הקדמתו וא"כ אין לוח סמה שנפסק ע"י גסרתו אפי כל רותות
 דתקדוה האנושיות ע"עולם באות תושבות בו כי היה ה' דבר בנו. אכן חבר
 דעת העוקר ואין שכלו מיע י"ססק תבמת המע ומעשה בראשית כי רב היא
 תטוב מיד דבריו לעקב ומה ה' ליראו ותבסי א"ה לא ידעו ולא הבינו במכע
 כי אם שמחיות הדברים תראה לעין ולא פניניהם כאשר השבילי מקבלי מעשה
 בראשית במ"ש דר"ן ול בודשותיו. ועוד אפי הבינו להו בהא סילתא כל
 מעשהיה לא אמה שכל הדברים פרים ודב"ס מחבור זכר תקבה, אלא שכל
 תגלד סתלה מבינה ומ מבינים יתאמת סאמר שנילדים מבינה דמיתהה מן
 היעה. ודש"י ז"ל כתב במס' ע"ז על ביצי בנים מינא היא דמתקרי ביצי בנים
 דקין וקובלוקו ליערדים והוא מ"ר שבת ג' שמונה שרצים וא"כ דין אמת ויצוב
 תבן וקיים על מקומו ואין לשנתו כלל ועיקר סתם תואנות התקורות החדשות
 מקוב בא. בוא וראה מה שכתב הנשד הגדול אבי אבות תבסיים בתורה ובכל
 תקוה הרמב"ם ז"ל במ"י למשנה פ' העור יחוסב על עכבר שחציו ע"פ וחציו
 ארמה וזו לא מדי נאם הצעיר יהודה בכמ"ר אליעזר בריל ז"ל
 פה מעטבה צום העשירי תע"ה לפ"ס.